

Žodžių istoriją iškreipiame

Išėjo iš spaudos gražiai tvarkytas ir norėta pateikti įvairių tarmių leksikos pavyzdžių rinkinukas *Lietuvių tarmės – II dalis* (Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005 m.), 64 p. (knygelės sudarytojai R. Bacevičiūtė, A. Leskauskaitė, D. Vaišnienė, red. A. Laučka, M. Lučinskienė). Skiriama mokyklai, kur bus galima viską ir angliškai, jei negalės lietuviškai pasiskaityti ir sužinoti, kaip mūsų kaimo žmonės vadino ir vadina buities reikmenis.

Remtasi LKA ekspedicijų medžiaga, svarbiausiais kalbos šaltiniais – LKŽ, tarmių žodynais ir t. t. Daugeliu atvejų pasiekta gerų rezultatų, bet reikia dėl kai ko ir pasakyti abejonių.

Eilutėse apie *dúonkubilį* minimi jo sinonimai *minkytūvis*, *minkytūvas* šiaurės žemaičių šnektose. Deja, *minkytūvis* (ir *minkytūvė* Ms) užrašytas ir paskelbtas LKA₁ 25 žem., LKŽ_{viii} 222–223, visi klausinėti žmonės, net filologijos mokslo daktarai ir šiaip tarmę mokantys žemaičiai dažniausiai turi formą *m'í.ŋ'k'í.tùv's / m'í.ŋ'k'í.tov's*, kuris knygelėje net nepaminėtas (klausti žemaičiai purtėsi ypač *minkytūvo* varianto – ar ne studentų pramanas). Skolinys iš latvių kalbos *abré* apie ŠKN, ŽG pagal dr. A. Jonaitytę tariamas „latviškai“ *àb'r'e*, taip pat ir dūnininkų šnektoje *àb'r'i* (DŪNŽ 21) – tai be jokių įrodinėjimų rodo to žodžio latvišką kilmę (bet tyrėjams liks nežinomas).

Panašiai ne viskas pasakyta apie vandens iš šulinio traukiamą indą. To žodžio istorija aiški. Prūsų Lietuvos tarmės vartojo žodį *kibiras* (tai rodo Schleicherio, Jurkšaičio, F. Kuršaičio raštai, LKŽ_v 725, J, J.Jabl; vyr. redaktorius K. Ulvydas, senoji žodynininkė B. Vosylytė 1958 m. net neįrašė į LKŽ_v miestelėnų *kibiras* su pakeistu kirčiu, nes tai jiems buvo *nepaveldėta forma*, pats girdėjau pokalbį Žodynų skyriuje). Plokštelėje (t. y. disketėje) paminėta ir senoji forma *kibiras*, bet neišryškinta, nubrukta prie sinonimų. Naujų tyrimų lyg ir nebuvo (seniau, iki 1975 metų, *kibirą* teko užrašyti SG, RSN (net iš sakytojo M. Deivelaičio), Šv (Būdviečių, Pempiškių, Tvaskučių k.), buvo ir Vvr, toliau Birbinčiuose prie Klaipėdos, net 1965 m. liuteronų Buikiškės k. prie Vainuto (miestelėnų forma *kibiras*, pagal K. Būgą turįs naują kirtį dėl prisitaikymo, tik jis ir pateiktas vaikams mokytis). Istorija rodo buvus gan didelį *kibiro* vartojimo plotą (Prūsų Lietuva – mūsų bendrinės kalbos lopšys), nors tų šnektų net minėti vengiamo.

Gaila, kad nepaminėta valgio *kastinis* antrosios kirčiuotės forma (plg. LKŽ_v 395), apie Klp *bá.ltàs's s'v'ê.sc* irgi negirdėta, ar nebus kitas valgis, prastesnis

sviestas (įvardžiuotinės formos ten yra bene *pràstàs's*, *žàl'ès'is*, *p'ê.rmàs's* ir kt. Tai ar blunkančiose šnektose (daug vietinių žmonių dėl netvarkos, mūsų nekultūros ir dabar bėga iš savo gimtųjų vietų), ar dėl šnektos fonetikos nepagavimo prastokai užfiksuota).

Vėdaras (ir *dešrà*) apie PRK, KIN, ŠLU vadinama vokiškai *vô.ršk'is* / *vô.ršts* ~ *vùrškis*, *vùrštas* (taip teikta ir LKŽ_{XIX} 986, bet ten ir nepažvelgta ar žemaitiško garso *o* nesuprasta, bent neišgirsta *o*, plg. dar LKA_I 85 žem. 32).

Kažin ar kur Lietuvoje tariama *rōpė* (p. 61), kaip teigiama angliuojantiems vaikams ar mokslininkams – yra tik *ró·p'ė·* / *rô·p'ė* / *rûop'ė* ir pan., taip pat abejotini *grustūvas*, *grustūkas* p. 48 (= *grūstūvas*, *grūstūkas*).

Būkime atidesni...

Vytautas Antanas Vitkauskas

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, 10308 Vilnius, Lietuva